

1.2. Η εμφάνιση του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στην ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα

Μία πρώιμη μορφή σχολικής οργάνωσης, η οποία διακρινόταν στην πρωινή (συνήθως από τις 8.00 μέχρι τις 12.00) και τη μεταμεσημβρινή ζώνη διδασκαλίας (συνήθως από τις 14.00 μέχρι τις 16.00) με μία ενδιάμεση διακοπή για το μεσημβρινό φαγητό και την ανάπαυση των μαθητών και των εκπαιδευτικών, χαρακτήριζε το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ήδη από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσής του το 19^ο αιώνα.⁹ Ωστόσο, το κύριο γνώρισμα αυτής της μορφής του σχολείου ήταν κυρίως η ρύθμιση του διευρυμένου χρόνου παραμονής των μαθητών στη σχολική αίθουσα κατά τις πρώτες απογευματινές ώρες και όχι τόσο το περιεχόμενο και οι πρακτικές του προσφερόμενου εκπαιδευτικού προγράμματος. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα ολοκληρωμένο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, σύμφωνα τουλάχιστον με τους σκοπούς, το πλαίσιο λειτουργίας και το πρόγραμμα σπουδών που το διακρίνουν στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Βέβαια, μετά το δεύ-

7. Μπουζάκης, Σ., 1995: 42.

8. Μπουζάκης, Σ., 1995: 42-43.

9. Πυργιωτάκης, Ι., *Ολοήμερο Σχολείο: Η περιπέτεια ενός νέου θεσμού*, στο Μακεδνόν, τεύχος 12, 2004: 5 και Χανιωτάκης, Ν., *Από το «παραδοσιακό» στο σύγχρονο Ολοήμερο Σχολείο-«σχολειοποίηση» και «παραπαιδεία»*, στο Μακεδνόν, τεύχος 12, 2004: 45.

τερο παγκόσμιο πόλεμο αναπτύχθηκε στην Ελλάδα ένας έντονος προβληματισμός στο χώρο της εκπαίδευσης αναφορικά με το συγκεκριμένο ζήτημα. Στις συζητήσεις που ακολούθησαν χρησιμοποιήθηκαν παιδαγωγικά, ψυχολογικά και κοινωνικο-πολιτικά επιχειρήματα υπέρ της κατάργησης ή της διατήρησης της απογευματινής ζώνης των μαθημάτων.¹⁰ Τελικά, αυτή η μορφή σχολικής οργάνωσης διατηρήθηκε μέχρι το σχολικό έτος 1971-72, όταν και καταργήθηκε επίσημα η απογευματινή ζώνη για οικονομικούς λόγους και ύστερα από αίτημα του εκπαιδευτικού κλάδου. Από εκείνο το χρονικό σημείο ο απογευματινός χρόνος των μαθητών άρχισε να διατίθεται σε μαθήματα που προσφέρονταν από την ιδιωτική εκπαιδευτική αγορά, έτσι ώστε τις επόμενες δεκαετίες να θεωρείται σχεδόν αυτονόητο για τους μαθητές ότι το απόγευμα είναι αφιερωμένο σ' αυτήν.¹¹

Η προσπάθεια οργάνωσης του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου σε μία μορφή που μοιάζει με τη σημερινή πραγματοποιήθηκε μετά το μέσο της δεκαετίας του 1980. Καταρχήν, την ανάγκη επέκτασης του σχολικού ωραρίου στη μεταμεσημβρινή ζώνη με τη συνακόλουθη παροχή προγραμμάτων ολοήμερης εκπαίδευσης δημιούργησαν οι οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες της μετασχηματιζόμενης ελληνικής κοινωνίας της εποχής, που επηρέασαν τη δομή και την παραδοσιακή λειτουργία της οικογένειας. Ειδικότερα, αυτές οι κοινωνικές αλλαγές αφορούσαν την ένταξη της γυναίκας στην παραγωγική διαδικασία και την αγορά εργασίας και την επακόλουθη απουσία της τις μεσημβρινές ώρες από το σπίτι, στο οποίο παλαιότερα είχε το ρόλο της φροντίδας και της φύλαξης των παιδιών. Η κατάσταση αυτή επιτείνονταν ακόμη περισσότερο με τη σταδιακή μετάβαση από τη διευρυμένη μορφή της ελληνικής οικογένειας, την οποία χαρακτήριζε η ευεργετική για την προστασία των παιδιών παρουσία του παππού και της γιαγιάς, στην «πυρηνική» οικογένεια που είχε ως μέλη μόνο τους γονείς και τα παιδιά.¹²

Οι προαναφερθείσες μεταβολές στο κοινωνικό επίπεδο είχαν πια ως ορατό αποτέλεσμα την εμφάνιση του ζητήματος της φύλαξης των παιδιών των εργαζόμενων γονέων μετά το πέρας των μαθημάτων του ημερήσιου σχολείου. Η ύπαρξη του συγκεκριμένου ζητήματος διαπιστώθηκε και από το ΥΠ.Ε.Π.Θ. το σχολικό έτος 1985-86.¹³ Από την έρευνα, που πραγματοποιήθηκε με αντιπροσωπευτικό δείγμα μαθητών των τριών πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου, προέκυψε ότι περίπου 16.000 μαθητές έμεναν μόνοι τους στο σπίτι, ενώ άλλοι 13.300 έμεναν με έναν μεγαλύτερο αδελφό. Ουσιαστικά, μέσα από αυτό το κοινωνικό πρίσμα, είχε δημι-

10. Βιτσιλάκη, Χ., 2007: 26-31 και Χανιωτάκης, Ν., 2004: 46-48.

11. Πυργιωτάκης, Ι., 2004: 5

12. Πυργιωτάκης, Ι., 2004: 7.

13. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1985-86), Επεξεργασία απογραφικών στοιχείων της υπηρεσίας στατιστικής του Υπουργείου Παιδείας για τους μαθητές Α, Β, Γ τάξεων των δημόσιων δημοτικών σχολείων που είναι παιδιά εργαζομένων, ΥΠ.Ε.Π.Θ. / Διεύθυνση Σπουδών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Σχολικό έτος 1985-86.

ουργηθεί η ομάδα των παιδιών με το «κλειδί στο χέρι»,¹⁴ δηλαδή των παιδιών των εργαζόμενων γονέων, τα οποία υποχρεώνονταν από τις υπάρχουσες συνθήκες να παραμένουν κυρίως τις μεσημβρινές ώρες στο σπίτι, χωρίς την επίβλεψη και την προστασία των γονέων τους μέχρι αυτοί να ολοκληρώσουν την εργασία τους. Με αυτή τη λογική, δημιουργήθηκε εκ των πραγμάτων η κοινωνική αναγκαιότητα της παραμονής των παιδιών σε έναν ασφαλή και οικείο χώρο εκτός του οικογενειακού οίκου που δεν ήταν άλλος από το προστατευμένο σχολικό περιβάλλον.

Την πρωτοβουλία διευθέτησης του ζητήματος ανέλαβαν σταδιακά προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 οι σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, καθώς και οι κατά τόπους φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης. Πιο συγκεκριμένα, οι φορείς αυτοί προχώρησαν στην ίδρυση και χρηματοδότηση των «Τμημάτων Δημιουργικής Απασχόλησης» ή «φύλαξης», στο πλαίσιο των οποίων τα παιδιά ασχολούνταν με ποικίλες δημιουργικές δραστηριότητες υπό την επίβλεψη μισθωμένων γι' αυτό το λόγο εκπαιδευτικών μέχρι την ολοκλήρωση της εργασίας των γονέων τους.¹⁵ Βέβαια, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα «Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης» δεν υπηρέτησαν παιδαγωγικούς αλλά κυρίως κοινωνικούς σκοπούς, δημιουργώντας έτσι μακροπρόθεσμα μία λανθασμένη αντίληψη στην ελληνική κοινωνία, σύμφωνα με την οποία η μεταμεσημβρινή ζώνη λειτουργεί αποκλειστικά ως «παιδοφυλακτήριο» που ικανοποιεί τις ανάγκες των γονέων, ιδιαίτερα όσον αφορά στο χρόνο αποχώρησης των παιδιών τους από το σχολείο.¹⁶

Από την πλευρά του το ΥΠ.Ε.Π.Θ., αναγνωρίζοντας την υφιστάμενη κοινωνική ανάγκη της φύλαξης των παιδιών, αλλά μέσα από μια συστηματικότερη και περισσότερη οργανωμένη διαδικασία υπό τον έλεγχο του κράτους, έθεσε σε εφαρμογή το 1989 τα «Δοκιμαστικά Προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης Μαθητών Εργαζόμενων Γονέων».¹⁷ Από το σχολικό έτος 1994-95 τα «Δοκιμαστικά Προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης»¹⁸ καθιερώθηκαν και λειτουργούσαν σε 322 δημοτικά σχολεία, δειγματοληπτικά επιλεγμένα σε όλη την Ελλάδα, παράλληλα με τα τμήματα δημιουργικής απασχόλησης που χρηματοδοτούνταν από τους συλλόγους γονέων και την τοπική αυτοδιοίκηση. Η ευθύνη της πρόσληψης των δασκάλων σ' αυτά τα κρατικά προγράμματα ανήκε στο ΥΠ.Ε.Π.Θ. και το ωράριο λειτουργίας ήταν 7.00'-8.00' και από τις 12.00' ή 12.30' έως τις 16.30'. Το απογευματινό πρόγραμμα περιλάμβανε γεύμα που οι μαθητές έφεραν από το σπίτι, προετοιμασία ή ενισχυτική διδασκα-

14. Χανιωτάκης, Ν., *Παιδαγωγική και κοινωνιολογική θεμελίωση του Ολοήμερου Σχολείου*, στο Τα Εκπαιδευτικά, τεύχος 61-62, 2001: 160-178.

15. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 16.

16. Χανιωτάκης, Ν., 2004: 49.

17. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1989), Υπουργική Απόφαση με θέμα: «Δοκιμαστικά Προγράμματα Δημιουργικής Απασχόλησης Μαθητών Εργαζόμενων Γονέων». Π/98/265/2-3-1989.

18. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1994), *Ολοήμερο Σχολείο-δοκιμαστική εφαρμογή προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης μαθητών-παιδιών*. Φ.13/1225/Γ1/1145/12-12-1994.

λία και διάφορες δημιουργικές δραστηριότητες. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε, η οργάνωση των τμημάτων δημιουργικής απασχόλησης από το κράτος πραγματοποιήθηκε με γνώμονα την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών και όχι στη βάση της διαμόρφωσης παιδαγωγικών προϋποθέσεων ουσιαστικής βελτίωσης της δομής του δημοτικού σχολείου.¹⁹

1.2.1. Η θεσμοθέτηση του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. **Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου και Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία (1998-2002)**

Η θεσμοθέτηση, η νομική κατοχύρωση και η χρησιμοποίηση του ορισμού «*Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο*» πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά από την Πολιτεία με την ψήφιση του Νόμου 2525/1997,²⁰ χωρίς, ωστόσο, να προσδιορίζεται με σαφήνεια ο τύπος και ο χαρακτήρας του.²¹ Οι ασάφειες αυτές, ως προς τον τύπο του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, τον τρόπο που αυτό θα λειτουργούσε, το χρόνο λειτουργίας του, το πλαίσιο εσωτερικής του οργάνωσης κ.λπ., καθιστούσαν σε μεγάλο βαθμό απαραίτητη την επιστημονική τεκμηρίωση και στήριξη του θεσμού αυτού από ειδικούς επιστήμονες, παιδαγωγούς της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και εκπαιδευτικούς, προκειμένου να λειτουργήσει με σκοπό την υλοποίηση των παιδαγωγικών κι όχι μόνο των κοινωνικών του αναγκών. Έτσι, λοιπόν, στις 5-11-1997²² συγκροτήθηκε η πρώτη *Επιστημονική Επιτροπή Πιλοτικών Ολοήμερων Σχολείων*, στην οποία ανατέθηκε και η ίδρυση και η επιστημονική καθοδήγηση των ολοήμερων σχολείων. Το αποτέλεσμα των εργασιών και των προτάσεων της επιτροπής ήταν η έκδοση της υπουργικής απόφασης²³ που συμπλήρωνε ουσιαστικά το Νόμο 2525/1997, με την οποία εξαγγέλθηκε από το σχολικό έτος 1998-1999 η επίσημη εφαρμογή του προγράμματος «*Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο - Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου*» σε 1000 δημοτικά σχολεία, ενώ προσδιορίζονταν ο σκοπός, οι στόχοι και ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας των 1000 *Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων* που θα δημιουργούνταν σε αυτά. Για τη στελέχωση των παραπάνω τμημάτων, το ΥΠ.Ε.Π.Θ. διόρισε το ίδιο σχολικό έτος περίπου 1000 δασκάλους. Είναι προφανές ότι ο μεγάλος αυτός αριθμός των δημοτικών σχολείων με άμεση λειτουργία, αφορούσε τον τύπο των «*ανοικτών ολοήμερων δημοτικών σχολείων*».²⁴

19. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 16.

20. Νόμος 2525, Φ.Ε.Κ. 188, τεύχος Α' / 23-9-1997 (άρθρο 4: Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο).

21. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 16.

22. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1997), Φ.13.1/962/Γ1/1281/5-11-1997.

23. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1998), Υπουργική Απόφαση με θέμα: Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο-Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου. Εκτεταμένη λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων. Φ.13.1./767/Γ1/884/3-9-1998.

24. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 16 και 2004: 9.

Μετά την παραίτηση κάποιων μελών της, η επιστημονική επιτροπή ανασυγκροτήθηκε και το επόμενο σχολικό έτος 1999-2000 εφαρμόστηκε για δεύτερη χρονιά ο θεσμός του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου με την προσθήκη νέων τμημάτων δημιουργικών δραστηριοτήτων, ο αριθμός των οποίων ανερχόταν πια σε 1500.²⁵ Την ίδια σχολική χρονιά ιδρύθηκαν υπό την εποπτεία της επιτροπής 28 «Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία»²⁶ σε όλη την επικράτεια, τα οποία εξοπλίστηκαν, στελεχώθηκαν και λειτουργούσαν με δεσμευτικά προγράμματα για τους μαθητές. Πρόκειται, λοιπόν, για τον τύπο των «κλειστών ολοήμερων δημοτικών σχολείων». Στις εγκυκλίους του ΥΠ.Ε.Π.Θ. που ακολούθησαν, παρόλο το διαχωρισμό των δημοτικών σχολείων σε Πιλοτικά Ολοήμερα και σε Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου, το περιεχόμενο τους δείχνει να αφορά εξολοκλήρου τα Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου τόσο ως προς το σκοπό και τους στόχους, αλλά κυρίως όσο ως προς τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας τους, γεγονός που εκφράζει την κατεύθυνση που πήρε η εκπαιδευτική πολιτική γύρω από αυτό το θέμα. Η λειτουργία των Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου συνεχίστηκε και τις επόμενες σχολικές χρονιές με τον αριθμό τους να ανέρχεται σε 2.020 το 2000-2001 και σε 2.521 το 2001-2002.²⁷

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι το χρονικό διάστημα από το σχολικό έτος 1998-1999 μέχρι και το 2001-2002 λειτούργησαν στην Ελλάδα δύο τύποι Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων:

- α) Τα «ανοικτά ολοήμερα» που ονομάστηκαν Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου (Σ.Δ.Ω.), δηλαδή σχολικές μονάδες με Τμήματα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων. Τα Σ.Δ.Ω. λειτουργούσαν σε προαιρετική βάση αλλά μόνο για παιδιά με εργαζόμενους και τους δύο γονείς.²⁸

25. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (1999), *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο-Λειτουργία Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων*. Φ.13.1/717/Γ1/742/21-9-1999.

26. Τα 28 Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, τα οποία πλέον ονομάζονται Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία είναι τα ακόλουθα: 27ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 30ό Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 50ό Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 76ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 89ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 138ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 129ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 159ο Δημοτικό Σχολείο Α' Αθήνας, 5ο Δημοτικό Σχολείο Γαλατσίτου Α' Αθήνας, 1ο Δημοτικό Σχολείο Αιγάλεω Β' Δυτικής Αττικής, 4ο Δημοτικό Σχολείο Αγ. Αναργύρων Γ' Αθήνας, 2ο Δημοτικό Σχολείο Μελισσιών Β' Αθήνας, 2ο Δημοτικό Σχολείο Αγ. Ιωάννη Ρέντη Β' Πειραιά, 1ο Δημοτικό Σχολείο Περάματος Β' Πειραιά, 7ο Δημοτικό Σχολείο Περάματος Β' Πειραιά, 3ο Δημοτικό Σχολείο Λαυρίου Β' Ανατολικής Αττικής, 9ο Δημοτικό Σχολείο Κατερίνης Πιερίας, 5ο Δημοτικό Σχολείο Αργούς Αργολίδας, 2ο Δημοτικό Σχολείο Αγίου Παύλου Α' Θεσσαλονίκης, Δημοτικό Σχολείο Ανατολικού Β' Θεσσαλονίκης, Δημοτικό Σχολείο Λιμένα Χερσονήσου Ηρακλείου Κρήτης, Δημοτικό Σχολείο Μαλλιών Ηρακλείου Κρήτης, 17ο Δημοτικό Σχολείο Λάρισας Λάρισας, Δημοτικό Σχολείο Θυμιανών Χίου, Δημοτικό Σχολείο Μασάρων Ρόδου, Δημοτικό Σχολείο Ροδολίβους Σεργίων, 1ο Δημοτικό Σχολείο Κάμπου Ζακύνθου, Δημοτικό Σχολείο Πορταριάς Πηλίου Μαγνησίας.

27. Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, (2006), *Η Ελλάδα με αριθμούς*, Αθήνα: Ε.Σ.Υ.Ε.

28. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998: 5.

- β) Τα «κλειστά ή πλήρη ολοήμερα» που είναι 28 τον αριθμό και ονομάστηκαν *Πιλοτικά Ολοήμερα Σχολεία* (Π.Ο.Σ.), στο πρόγραμμα των οποίων προβλεπόταν η υποχρεωτική φοίτηση όλων των μαθητών.

Η πρώτη μορφή Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου αφορά ουσιαστικά την κάλυψη κοινωνικο-πολιτικών αναγκών, ενώ η δεύτερη είναι μία επιστημονική προσπάθεια δημιουργίας ενός σχολείου με σαφή παιδαγωγικό προσανατολισμό.²⁹

1.2.1.1. Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου

Σύμφωνα με τη σχετική εγκύκλιο του ΥΠ.Ε.Π.Θ.,³⁰ δόθηκαν οδηγίες για την οργάνωση και τη λειτουργία των *Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου*. Πιο συγκεκριμένα, αναλύεται η οικονομική τους επιχορήγηση,³¹ ενώ υπογραμμίζεται η ανάγκη παροχής γεύματος και καθιέρωσης χρόνου (20 με 30 λεπτά) για ξεκούραση μετά το φαγητό. Επιπλέον, δίνονται οδηγίες για τη μελέτη των μαθημάτων της επόμενης ημέρας και για την οργάνωση των δημιουργικών δραστηριοτήτων που καλύπτουν διάστημα 50-70 λεπτών. Αυτές περιλαμβάνουν τα διάφορα προαιρετικά εκπαιδευτικά προγράμματα (Αγωγής Υγείας, Κυκλοφοριακής Αγωγής, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης), καθώς και τις δραστηριότητες εικαστικής αγωγής, θεατρικής ή μουσικής αγωγής, σχολικού αθλητισμού κ.λπ. Στις οδηγίες σημειώνεται η έμφαση που δίνεται στην οργάνωση του χώρου του Ολοήμερου Σχολείου. Σύμφωνα με την πρόβλεψη της εγκυκλίου, έπρεπε να διαφέρει από την κλασική αίθουσα διδασκαλίας, να είναι άνετος και οικείος και να διαθέτει θεματικές γωνιές (π.χ. ανάγνωσης, επιτραπέζιων παιχνιδιών, εικαστικών κ.λπ.). Ως προς το χρόνο παραμονής των μαθητών στο σχολείο οριζόταν η αποχώρησή τους στις 15.30΄ ή στις 16.00΄.

Η λειτουργία των *Τμημάτων Δημιουργικών Δραστηριοτήτων* στα Σ.Δ.Ω. επηρεάστηκε αρνητικά από τα *Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης*, την προγενέστερη, δηλαδή, κατάσταση, την οποία κλήθηκαν όχι απλώς να διαδεχθούν, αλλά να την αλλάξουν ουσιαστικά, κάτι που τελικά δε φαίνεται να συνέβη σε πολλές περιπτώσεις. Έτσι, παρατηρήθηκαν συχνά διάφορα φαινόμενα, τα οποία αποτέλεσαν ανασταλτικό παράγοντα για τη λειτουργία και την εκπλήρωση του σκοπού τους.³²

1.2.1.2. Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία

Βασικός στόχος της επιστημονικής επιτροπής ήταν η επέκταση των *Πιλοτικών Ολοή-*

29. Χανιωτάκης, Ν., 2004: 49.

30. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1999.

31. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1999: 2. Το ποσό της επιχορήγησης για καθένα από τα 1500 *Τμήματα Δημιουργικών Δραστηριοτήτων* ήταν 620.000 δρχ. ετησίως διαμέσου των τοπικών αυτοδιοικήσεων. Επίσης, προβλεπόταν έκτακτη οικονομική ενίσχυση 200.000 δρχ. ανά τμήμα. Τα παραπάνω ποσά μπορούσαν να διατεθούν για την αγορά φούρνου, ψυγείου, υποστηρικτικού υλικού μάθησης και διάφορων ειδών εξοπλισμού (μοκέτες, ντουλάπια, τραπεζοκαθίσματα, κ.λπ.).

32. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 17.

μερων Δημοτικών Σχολείων την επόμενη σχολική χρονιά από την ίδρυσή τους (1999-2000) από 28 σε περίπου 300 για όλη την επικράτεια, έτσι ώστε να υπάρχουν 4-5 σε κάθε νομό και να λειτουργούν ως επιμορφωτικοί πυρήνες για τους εκπαιδευτικούς που εργάζονταν και στα υπόλοιπα ολοήμερα σχολεία. Ωστόσο, το υψηλό κόστος των σχολείων αυτών, περιόρισε την εφαρμογή του προγράμματος μόνο στα ήδη υπάρχοντα, τα οποία λειτουργούν πλέον ως *Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία* μέχρι και σήμερα.³³

Μία βασική διαφορά των *Πιλοτικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων*, συγκριτικά με τα *Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου*, ήταν το ενιαίο και υποχρεωτικό πρόγραμμα για όλους τους μαθητές, το οποίο επιμερίζεται σε τρεις ζώνες: την πρωινή ζώνη εργασίας, τη μεσημβρινή ζώνη ανάπαυσης και την απογευματινή ζώνη εργασίας. Ειδικά για την απογευματινή ζώνη, η επιστημονική επιτροπή έθετε ως βασική αρχή την ύπαρξη μιας ποικιλόμορφης προσφοράς δραστηριοτήτων, οι οποίες θα λειτουργούσαν χαλαρωτικά και εποικοδομητικά, χωρίς να «σχολειοποιούν» τον ελεύθερο χρόνο των μαθητών. Επιπλέον, το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών δεν είναι ενιαίο και για τα 28 *Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία*. Πέραν του επίσημου αναλυτικού προγράμματος του δημοτικού σχολείου, το οποίο παραμένει υποχρεωτικό, υπάρχουν πρόσθετα μαθήματα δύο ομάδων: αυτά που είναι κοινά για όλα τα *Πιλοτικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία* και εκείνα που είναι προαιρετικά και επιλέγονται κάθε χρόνο από τη σχολική μονάδα. Με τον τρόπο αυτό υπάρχει ένας ενιαίος προγραμματισμός, αλλά παράλληλα εξασφαλίζεται η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα του προγράμματος στις τοπικές συνθήκες και τις ανάγκες της ευρύτερης περιοχής του σχολείου.³⁴

Ως προς τη χρηματοδότηση, το πρόγραμμα των *Πιλοτικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων* άντλησε τα απαιτούμενα κονδύλια τα δύο πρώτα χρόνια (1999-2001) από το Β΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης και τα επόμενα από το Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης. Σήμερα η χρηματοδότησή του πραγματοποιείται κατά 25% από εθνικούς πόρους και 75% από πόρους του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

1.2.2. Εξέλιξη του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. **Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία και** **Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία** **(2002-2007)**

Το σχολικό έτος 2002-03 αποτέλεσε κομβικό σημείο για την εξέλιξη και τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στην Ελλάδα. Η προσοχή της εκπαιδευτικής πολιτικής εστιάστηκε κατά κύριο λόγο στη διεύρυνση, τη

33. Πυργιωτάκης, Ι., 2004: 15.

34. Πυργιωτάκης, Ι., 2001: 19-20 και 2004: 11-15.

βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό του θεσμού των *Σχολείων Διευρυμένου Ωραρίου*, τα οποία μετονομάστηκαν σε *Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία Προαιρετικού Χαρακτήρα*. Από την άλλη πλευρά παρέμεινε το ίδιο πλαίσιο οργάνωσης των 28 *Πιλοτικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων*, τα οποία συνέχισαν τη λειτουργία τους με ευθύνη της αρμόδιας επιστημονικής επιτροπής σε συνεργασία με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και τη Διεύθυνση Σπουδών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Η μόνη διαφορά έγκειται στη μετονομασία τους πλέον σε *Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία* ή αλλιώς *Σ.Ε.Π.Π.Ε.* (Σχολεία Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης), σύμφωνα με τη σχετική υπουργική απόφαση.³⁵ Ουσιαστικά πρόκειται για τον ίδιο τύπο Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Ο σκοπός του είναι «η δοκιμαστική εφαρμογή μεθόδων διδασκαλίας, διαδικασίας αξιολόγησης ωρολογίων και αναλυτικών προγραμμάτων και η δοκιμαστική χρήση διδακτικών βιβλίων και εποπτικών μέσων διδασκαλίας, προκειμένου να αναδειχθούν τα οφέλη που προκύπτουν για όλους τους μαθητές που συμμετέχουν σε πρόγραμμα ολοήμερου».³⁶

Έτσι, λοιπόν, μέχρι την τρέχουσα σχολική χρονιά (2007-08), λειτουργούν στην Ελλάδα δύο τύποι Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων: α) τα *Προαιρετικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία* που η παρακολούθηση του προγράμματός τους δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα για τους μαθητές που φοιτούν σ' αυτά και β) τα 28 *Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία* υποχρεωτικής φοίτησης.

Η αλλαγή που συντελέστηκε ανάμεσα στον προγενέστερο τύπο του Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου και το σημερινό του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου δεν περιορίστηκε μόνο στην πρόθεση της εκπαιδευτικής πολιτικής να αποκαλείται πλέον το δεύτερο ως «Ολοήμερο». Αντιθέτως, το Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο διαφοροποιήθηκε από την προηγούμενη μορφή, αναφορικά με τους σκοπούς, την κατανομή του χρόνου, το πρόγραμμα σπουδών και το ωρολόγιο πρόγραμμα. Αυτή η διαφοροποίηση στο πλαίσιο λειτουργίας του δρομολογήθηκε το 2002 με την έκδοση της σχετικής υπουργικής απόφασης³⁷ και στη συνέχεια με τη διανομή στις διευθύνσεις εκπαίδευσης και στις σχολικές μονάδες των συμπληρωματικών εγκυκλίων.³⁸ Όπως θα διαπιστωθεί στη συνέχεια από την παρουσίαση της σκοποθεσίας του, η βασική πρόθεση των νομοθετών του ΥΠ.Ε.Π.Θ. συνίσταται στην υλοποίηση πρωτίστως των παιδαγωγικών του προδιαγραφών και στόχων, χωρίς, βέβαια, να παραβλέπεται και η κοινωνική του διάσταση.³⁹ Αυτή η πρόθεση

35. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003γ), Υπουργική Απόφαση με θέμα: Σχολεία Εφαρμογής Πειραματικών Προγραμμάτων Εκπαίδευσης. Φ.50/116/72388/Γ1/11-7-2003.

36. Ό.π.

37. Φ.Ε.Κ. 1471, τεύχος Β'/22-11-2002.

38. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003β), *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο: Προγραμματισμός λειτουργίας του για το νέο σχολικό έτος*. Φ.50/58/26861/Γ1/17-3-2003 και ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003α), *Σκοπός και περιεχόμενο του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου*. Φ.50/57/26650/Γ1/17-3-2003.

39. Πυργιωτάκης, Ι., 2004: 16.

μεταστροφής από την κοινωνική στην παιδαγωγική προσφορά του *Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου* προκύπτει από την κατάργηση της παραγράφου της υπουργικής απόφασης του 1998,⁴⁰ σύμφωνα με την οποία η λειτουργία του αφορούσε μόνο τα παιδιά των γονέων που εργάζονταν αμφότεροι και μάλιστα πέραν του σχολικού ωραρίου. Επιπλέον, προβλέπεται για πρώτη φορά η παιδαγωγική αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου με τη θεσμοθετημένη παροχή στο πρόγραμμα σπουδών των εξής γνωστικών αντικειμένων: Αγγλική Γλώσσα, Αθλητισμός, Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση, Εικαστικά, Θεατρική Αγωγή, Μουσική και Χορός.⁴¹ Η ρύθμιση αυτή επέφερε δύο ακόμη αλλαγές. Από το 2002 εντάσσονται και επίσημα στο εκπαιδευτικό προσωπικό και οι εκπαιδευτικοί των ειδικοτήτων,⁴² ενώ ορίζεται υπεύθυνος δάσκαλος για το κάθε Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο που, συνήθως, είναι και υποδιευθυντής στο ημερήσιο πρόγραμμα.⁴³ Σημειώνεται ότι ο απογευματινός κύκλος είναι προαιρετικού χαρακτήρα, υποχρεωτικός, όμως, για όσους μαθητές τον επιλέξουν.

Αν και ο βασικός σκοπός των *Προαιρετικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων* είναι η υπηρετήση παιδαγωγικών αναγκών, εντούτοις διαπιστώνεται, από τη λειτουργία και τις συνθήκες οργάνωσής τους στα σχολεία, μία διάσταση μεταξύ των παιδαγωγικών προδιαγραφών και της καθημερινής σχολικής πραγματικότητας. Αυτό, πιθανώς, να ερμηνεύεται στη λογική της στρεβλής σύνδεσης τους με τα *Τμήματα Δημιουργικής Απασχόλησης* και τα *Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου*. Επίσης, με την παρούσα μορφή, το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο συνεχίζει να λειτουργεί με τις προηγούμενες υλικοτεχνικές και κτιριακές συνθήκες. Έτσι, το σχολικό περιβάλλον δεν καθιστά ορατή τη μεταστροφή από την κοινωνική στην παιδαγωγική έμφαση του προγράμματος. Με διαφορετικά λόγια, είναι δύσκολο να κατανοηθεί ο παιδαγωγικός ρόλος του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου από την κοινωνία, η οποία δεν έχει πειστεί για την προσφορά του ποικιλόμορφου προγράμματος μαθημάτων και τη σημασία του στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και την εξάλειψη των φαινομένων της παραπαιδείας και της παιδικής παραβατικότητας. Αυτό που εξακολουθεί να ενδιαφέρει περισσότερο τους γονείς μέχρι σήμερα είναι η φύλαξη και η ελεύθερη αποχώρηση των παιδιών τους, όπως διαπιστώνεται στη συνέχεια από την επισκόπηση των ερευνητικών δεδομένων.⁴⁴

40. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998: παράγραφος Ζ': σελίδα 5.

41. Φ.Ε.Κ. 1471/22-11-2002: 19572-19588 και ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2004), *Προσλήψεις εκπαιδευτικών για τις ανάγκες του προγράμματος του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου*. Φ.50/75/51627/Γ1/4-6-2004.

42. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2004).

43. ΥΠ.Ε.Π.Θ. (2003δ), Β) *Υπεύθυνος Ολοήμερου στα Δημοτικά Σχολεία*. Φ.361.22/72/9100/Δ1/29-8-2003. Στο σχετικό εδάφιο προβλέπεται ότι «ο υποδιευθυντής-υπεύθυνος του Ολοήμερου έχει την ευθύνη λειτουργίας του προγράμματος του Ολοήμερου», ενώ παρατίθεται αναλυτικά το πλαίσιο των καθηκόντων του.

44. Πυργιωτάκης, Ι., 2004: 16.

Ωστόσο, στη βάση του ισχύοντος νομικού πλαισίου, παρατηρείται από το σχολικό έτος 2002-2003 μέχρι σήμερα μια επέκταση του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, εφόσον, κατά τα σχολικά έτη 2002-2003 και 2003-2004, λειτούργησαν αντίστοιχα 2.600 και 3.611 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, τα οποία κάλυψαν όλες τις περιοχές της χώρας από τα αστικά κέντρα μέχρι τις δυσπρόσιτες περιοχές. Βέβαια, κατά τη σχολική χρονιά 2005-2006, λειτούργησαν 4.073 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία σε σύνολο 5.753, ποσοστό που αγγίζει το 71%. Με άλλα λόγια, περίπου στα $\frac{3}{4}$ των σχολικών μονάδων της επικράτειας λειτουργούν Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία.⁴⁵

1.2.3. Σκοποί, στόχοι και πλαίσιο λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου

Επειδή ο κύριος σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας είναι η διερεύνηση του επιπέδου οργάνωσης και λειτουργίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στην Ελλάδα και ο βαθμός επίτευξης των στόχων του, γι' αυτό και στο σημείο αυτό θα παρουσιάσουμε το θεσμικό πλαίσιο που προκύπτει από συγκεκριμένους νόμους, υπουργικές αποφάσεις και εγκυκλίους, στις οποίες αναφέρονται τόσο οι επιδιωκόμενοι σκοποί και στόχοι όσο και οι προδιαγραφές της λειτουργίας του. Ειδικότερα, θα παρουσιάσουν τα βασικά σημεία των δύο θεσμικών πλαισίων που έχουν υλοποιηθεί μέχρι τώρα στην Ελλάδα και αφορούν το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο:

Α) το πρώτο και βασικότερο θεσμικό πλαίσιο εκφράζεται διαμέσου του Νόμου 2525/Φ.Ε.Κ.188/23-9-1997 και της υπουργικής απόφασης με αριθμό πρωτοκόλλου Φ.13.1/767/Γ1/884/3-9-1998.

Β) το δεύτερο θεσμικό πλαίσιο, που αποτελεί ουσιαστικά αναβάθμιση του πρώτου, στηρίζεται σε σχετική υπουργική απόφαση (Φ.Ε.Κ. 1471/22-11-2002) και σε δύο εγκυκλίους με αριθμούς πρωτοκόλλου Φ.13.1/885/88609/Γ1/3-9-2002 και Φ.50/57/26650/Γ1/17-3-2003 αντίστοιχα.

Σύμφωνα, λοιπόν, με το πρώτο θεσμικό πλαίσιο που αφορά το *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο - Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου*, οι βασικοί του σκοποί είναι:⁴⁶

- α) η υποχρεωτική εφαρμογή του οικείου προγράμματος διδασκαλίας μαθημάτων,
- β) η προαιρετική εφαρμογή προγραμμάτων μελέτης των μαθημάτων της επόμενης ημέρας και των προγραμμάτων δημιουργικής απασχόλησης και

45. Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Η Ελλάδα με αριθμούς*, Αθήνα: Ε.Σ.Υ.Ε., 2006: 10.

46. Νόμος 2525, Φ.Ε.Κ. 188, τεύχος Α' 23-9-1997 (άρθρο 4: Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο) και ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998: 1.

γ) η προαιρετική εφαρμογή προγραμμάτων ενισχυτικής διδασκαλίας σε μαθητές που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες.

Επίσης, σύμφωνα με την εγκύκλιο της σχετικής υπουργικής απόφασης,⁴⁷ η λειτουργία τμημάτων με *Δημιουργικές Δραστηριότητες* στο πλαίσιο του *Ολοήμερου Δημοτικού σχολείου- Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου* αποσκοπεί στην εκπλήρωση των παρακάτω προϋποθέσεων:

1. να βοηθήσει το σχολείο και την οικογένεια να ανταποκριθούν με μεγαλύτερη επιτυχία στο έργο της αγωγής και της εκπαίδευσης, της προστασίας και της υγείας των παιδιών,
2. να διευρύνει τις κοινωνικές παρεμβάσεις του σχολείου και να δημιουργήσει προϋποθέσεις για το άνοιγμα του στην κοινωνία και τον πολιτισμό και
3. να εξασφαλίσει όρους και προϋποθέσεις για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση για όλα τα παιδιά.

Με βάση αυτές τις προϋποθέσεις προσδιορίζονται και οι επιμέρους στόχοι του *Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου*, οι οποίοι διακρίνονται σε παιδαγωγικούς και κοινωνικούς:⁴⁸

α) παιδαγωγικοί στόχοι

- η ένταξη δημιουργικών δραστηριοτήτων στον ελεύθερο χρόνο των παιδιών,
- η παροχή στηρικτικής διδασκαλίας σε μαθητές που την έχουν ανάγκη,
- η συμμετοχή των μαθητών σε δραστηριότητες εμπέδωσης και διεύρυνσης των γνώσεων,
- η παραμονή των μαθητών σ' ένα περιβάλλον ασφάλειας και δημιουργικής αξιοποίησης του χρόνου τους.

β) κοινωνικοί στόχοι

- η προστασία των παιδιών των εργαζόμενων γονέων,
- η οργανική σύνδεση σχολείου-κοινωνίας,
- η αντιπαράθεση των παραγόντων που οδηγούν σε εκπαιδευτικές ανισότητες με τη δυνατότητα παροχής στηρικτικής διδασκαλίας.

Το «Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο - Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου» στοχεύει, με λίγα λόγια, στην αναμόρφωση του δημοτικού σχολείου, με την προϋπόθεση ότι θα διαμορφωθούν νέες σχολικές συνθήκες και θα εισαχθούν νέες διαδικασίες μάθησης, νέες μεθοδολογικές στρατηγικές και προσεγγίσεις και νέα γνωστικά αντικείμενα.

47. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998:1-2.

48. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998: 2.

Στη συνέχεια της εγκυκλίου αναφέρεται το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του διευρυμένου προγράμματος. Στην εγκύκλιο υπογραμμίζεται ότι το κυριότερο χαρακτηριστικό ενός Ολοήμερου προγράμματος πρέπει να είναι η ευελιξία και η προσαρμοστικότητα στις ειδικότερες και συγκεκριμένες ανάγκες αλλά και στις δυνατότητες των μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών που το απαρτίζουν. Έτσι, λοιπόν, οι βασικές λειτουργίες του διευρυμένου προγράμματος είναι:⁴⁹

1. Προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης μέρας και αντισταθμιστική αγωγή

Στο πλαίσιο του προγράμματος μαθημάτων του σχολείου επιδιώκεται από τη μια πλευρά ο μαθητής επιστρέφοντας στο σπίτι του να έχει προετοιμαστεί και να έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του για την επόμενη μέρα και από την άλλη να έχει κατακτήσει τους μαθησιακούς στόχους κατά την ώρα της διδασκαλίας μέσα στην τάξη με τη βοήθεια και την επίβλεψη του εκπαιδευτικού. Τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες θεωρείται ότι μπορούν να κατακτήσουν τους επιδιωκόμενους στόχους με μεγαλύτερη προσπάθεια των ίδιων και των εκπαιδευτικών τους.

2. Εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων και ανάδειξη άλλων από το πρόγραμμα σπουδών

Εξαιτίας του διευρυμένου χρόνου λειτουργίας του σχολείου, εμπλουτίζεται το πρόγραμμα σπουδών με νέα γνωστικά αντικείμενα, τα οποία είτε δεν εκπροσωπούνται επαρκώς στο ωρολόγιο πρόγραμμα είτε δεν εντάσσονται καθόλου σ' αυτό. Τέτοια γνωστικά αντικείμενα είναι: η Εικαστική Αγωγή, η Μουσική Αγωγή, η Οπτικοακουστική Έκφραση, η Θεατρική Αγωγή, ο Χορός και η Κίνηση, οι Αθλοπαιδιές, η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ο Πολιτισμός, αλλά και άλλες ποικίλες δράσεις που επιλέγουν οι υπεύθυνοι του προγράμματος. Οι δραστηριότητες αυτές προσδίδουν μια άλλη πιο δημιουργική και ευχάριστη διάσταση στη μαθησιακή διαδικασία και ταυτόχρονα δημιουργούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία και τον πολιτισμό.

3. Προστασία - επίβλεψη των παιδιών

Δεδομένης της ασύμπτωτης σχέσης ανάμεσα στο ωράριο του ελληνικού δημοτικού σχολείου και του ωραρίου εργασίας των γονέων, δημιουργούνται προβλήματα προστασίας και επίβλεψης των παιδιών. Το διευρυμένο ωράριο του *Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου - Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου* δεν καλύπτει απλώς αυτή την κοινωνική ανάγκη, αλλά ταυτόχρονα παρέχει πολλαπλές ευκαιρίες για δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των παιδιών.

4. Κοινωνικοποίηση των παιδιών

Το *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο - Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου* παρέχει πολλαπλές δυνατότητες για συναντήσεις, επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των παιδιών, από

49. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1998: 2-3.

διαφορετικές μάλιστα ηλικίες και με τον τρόπο αυτό ευνοεί την κοινωνικοποίηση τους.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο σημείο, το ΥΠ.Ε.Π.Θ., αξιοποιώντας τις εμπειρίες και τις γνώσεις που αποκτήθηκαν από τη λειτουργία του Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου, προχώρησε το 2002 στη συμπλήρωση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου λειτουργίας του με την έκδοση νέων εγκυκλίων, στις οποίες ο όρος Σχολείο Διευρυμένου Ωραρίου αντικαθίσταται με τον όρο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Στο πλαίσιο αυτών των εγκυκλίων προσδιορίζονται και οι σκοποί του, αποκαλύπτοντας την πρόθεση του ΥΠ.Ε.Π.Θ. να οργανωθεί το σχολείο αυτό στον άξονα των παιδαγωγικών κυρίως στόχων και λειτουργιών, χωρίς, ωστόσο, να υποβαθμίζεται και ο κοινωνικός του ρόλος.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τη σχετική υπουργική απόφαση και τις συμπληρωματικές εγκυκλίους,⁵⁰ ο κοινωνικός σκοπός του Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου συνίσταται στην ενίσχυση του ρόλου της μέριμνας από την πολιτεία, με την παροχή ενός ασφαλούς εκπαιδευτικού περιβάλλοντος στους μαθητές, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις όπου η ανάγκη εξεύρεσης εργασίας και για τους δυο γονείς είναι αυξημένη. Με αυτήν την εφαρμογή, επιδιώκεται η καταπολέμηση των διακρίσεων, η προώθηση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της ισότιμης πρόσβασης στην αγορά εργασίας, ο εναρμονισμός εργασιακής και οικογενειακής ζωής, καθώς και η πρόληψη φαινομένων σχολικής διαρροής.

Συγχρόνως, με τη λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στα πρότυπα του προγράμματος μεγάλης διδακτικής ημέρας, εξυπηρετούνται παιδαγωγικοί σκοποί, όπως:

- Η παιδαγωγική αξιοποίηση του απογευματινού χρόνου παραμονής των μαθητών στο σχολείο, υπό την πλήρη ευθύνη και εποπτεία των υπεύθυνων εκπαιδευτικών. Το πρόγραμμά του περιλαμβάνει και υποστηρικτική βοήθεια στην Ελληνική Γλώσσα και στα Μαθηματικά, δηλαδή μελέτη και προετοιμασία των μαθητών για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας, από υπεύθυνο δάσκαλο και όχι από τους γονείς. Στο πλαίσιό του εντάσσονται επιλογές των μαθητών σε μαθήματα και δραστηριότητες όπως η Ξένη Γλώσσα (Αγγλικά), οι Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση, ο Αθλητισμός, ο Χορός, η Θεατρική Αγωγή, η Μουσική και τα Εικαστικά, αντικείμενα που διαμορφώνουν συνθήκες ανοικτού εκπαιδευτικού περιβάλλοντος και ελκυστικότερης μάθησης.
- Επίσης, η παροχή υποστηρικτικής βοήθειας σε όσους μαθητές αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες, όπως και η δυνατότητα της υπό καθοδήγηση μελέτης και προετοιμασίας των μαθητών για τα μαθήματα της επόμενης ημέρας, εφαρμογή

50. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2002β, 2003β. και Φ.Ε.Κ. 1471/22-11-2002: 19572-19588.

που επιτρέπει την ορθολογική αξιοποίηση του εκπαιδευτικού χρόνου και αποτρέπει τη συσσώρευση μαθησιακών κενών και τη σχολική διαρροή.

Εκτός από τους παραπάνω σκοπούς, το πρόγραμμα σπουδών του *Προαιρετικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου* περιλαμβάνει και τους ακόλουθους σκοπούς:⁵¹

- Να γίνει το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο ο χώρος, όπου οι μαθητές θα αναπτύσσουν γνωστικές, ερευνητικές, κατασκευαστικές και πολιτιστικές δεξιότητες, αναπτύσσοντας συγχρόνως την προσωπικότητά τους, αλλά και τις γνώσεις τους, «μαθαίνοντας πώς να μαθαίνουν», «πώς να αποδέχονται τους άλλους» και «πώς να είναι υπεύθυνοι και δημιουργικοί».
- Να δομήσει με «νέα» στοιχεία την εξελικτική πορεία των μαθητών, ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες και τις επιταγές της σύγχρονης κοινωνίας της γνώσης.
- Να συμβάλει στην εξυπηρέτηση της οικογένειας του μαθητή και στην απαλλαγή της από τη φροντίδα και το κόστος για αναζήτηση πρόσθετης απασχόλησης εκτός σχολείου.
- Να ευαισθητοποιήσει τους γονείς και να ενεργοποιήσει τους φορείς της τοπικής κοινωνίας, επιτυγχάνοντας το «άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία».
- Να διατηρήσει το δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης, μέσα από τη συνεργασία ολόκληρης της εκπαιδευτικής κοινότητας (μαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, τοπική κοινωνία).

1.2.4. Ανασκόπηση των ερευνών για το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο κλείνει σχεδόν μία δεκαετία (1998-2008) λειτουργίας στις σχολικές μονάδες της Ελλάδας. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται και από άλλους μελετητές του θεσμού,⁵² δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχουν διερευνηθεί επαρκώς τα ζητήματα της συνολικής λειτουργίας και των συνθηκών οργάνωσής του, του βαθμού επίτευξης των σκοπών του, της αντιμετώπισης του από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς και του τρόπου με τον οποίο επιδρά κυρίως στους μαθητές.⁵³ Η διαπίστωση αυτή προκύπτει από την αξιολόγηση του περιορισμένου αριθμού των ερευνών που αφορούν το συγκεκριμένο θεσμό.

Από τις πρώτες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε τοπικό επίπεδο, μετά τη θεσμοθέτηση του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα,

51. ΥΠ.Ε.Π.Θ., 2003β.

52. Θεωρούμε ότι η πληρέστερη εργασία επισκόπησης των ερευνών, σχετικά με το θεσμό του Ολοήμερου Σχολείου, έχει πραγματοποιηθεί από τον Α. Κυρίδη. Βλ. Κυρίδης, Α., *Σταχυολόγηση ερευνητικών δεδομένων για το Ολοήμερο Σχολείο*, στο: Κυρίδης, Α., Τσακιρίδου, Ε., Αρβανίτη, Ι. (επιμέλεια), *Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο στην Ελλάδα*, Αθήνα: εκδόσεις Gutenberg, 2006: 227-238.

53. Κυρίδης, Α., 2006: 227.

είναι αυτή που εκπονήθηκε από τους Α. Πασχάλη και Ι. Τσιάγκη σε *Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου* του νομού Ιωαννίνων.⁵⁴ Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο, το οποίο απευθύνθηκε σε δείγμα μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών. Έτσι, συγκεντρώθηκαν 391 ερωτηματολόγια μαθητών, 246 ερωτηματολόγια γονέων και 18 εκπαιδευτικών. Επισημαίνεται ότι ο αριθμός των εκπαιδευτικών αντιστοιχεί στα 18 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία που λειτουργούσαν τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στο νομό Ιωαννίνων. Η βασική διαπίστωση της έρευνας είναι ότι ο νέος για εκείνη την εποχή θεσμός του *Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου-Σχολείου Διευρυμένου Ωραρίου* έγινε αποδεκτός από την εκπαιδευτική κοινότητα, τους γονείς και τους μαθητές. Σε ό,τι αφορά τη λειτουργία του, από τα ευρήματα προκύπτει ότι: α) διασφαλίζεται η αναγκαία προστασία των μικρών μαθητών κατά το χρόνο απουσίας των γονέων από το σπίτι, β) γίνεται επαρκής προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης ημέρας, γ) υπάρχει περιορισμένη δυνατότητα στηρικτικής διδασκαλίας και δ) είναι περιορισμένη η δυνατότητα ανάπτυξης ολοκληρωμένων δημιουργικών δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με την έρευνα, οι προαναφερθείσες διαπιστώσεις συνδέονται άμεσα με: α) την έλλειψη κατάλληλων χώρων και εξοπλισμών, β) την έλλειψη επαρκούς διδακτικού προσωπικού κατάλληλα επιμορφωμένου, γ) την οργανωτική δυσλειτουργία που δημιουργείται, επειδή οι γονείς θέλουν να αποχωρούν τα παιδιά τους, όποτε αυτοί διευκολύνονται και δ) το μεγάλο αριθμό μαθητών ανά τμήμα.

Το Ινστιτούτο Εργασίας (ΙΝ.Ε.-Γ.Σ.Ε.Ε.)⁵⁵ πραγματοποίησε έρευνα για την κοινωνική σημασία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και τις προοπτικές του, με αντικείμενο την καταγραφή και διερεύνηση των κοινωνικών χαρακτηριστικών των γονέων, των οποίων τα παιδιά φοιτούν στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, καθώς και την καταγραφή της γνώμης τους για τη λειτουργία του θεσμού. Από την έρευνα αυτή προκύπτουν τα ακόλουθα ευρήματα: Η γενική γνώμη των γονέων για το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο είναι καλή, αφού το 93,9% διατυπώνει θετική ή πολύ θετική κρίση γι' αυτό, το 3,1% έχει αδιάφορη γνώμη και το 3,0% αρνητική. Όσον αφορά την αποτελεσματική λειτουργία του, θετική γνώμη έχει το 71,2%, ενώ αρνητική το 28,8% των γονέων που πήραν μέρος στην έρευνα. Οι γονείς εξέφρασαν, επίσης, την άποψη ότι υπάρχουν δυνατότητες βελτίωσης της λειτουργίας του και, μάλιστα, πιστεύουν, σε ποσοστό 40,9%, ότι αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη δυναμικότερη παρέμβαση του συλλόγου γονέων.

Οι Μ. Παπαπέτρου και Κ. Σουσαμίδου-Καραμπέρη⁵⁶ διερεύνησαν τις προτιμήσεις

54. Πασχάλης, Α., Τσιάγκης, Ι. (2000), *Το Ολοήμερο Σχολείο: ερευνητική θεώρηση μιας καινοτομίας*, στο Δείκτες Εκπαίδευσης, Ιωάννινα.

55. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (2003), *Ολοήμερο Σχολείο: η κοινωνική σημασία και οι προοπτικές του*, στο περιοδικό *Ενημέρωση*, τεύχος 95, Αθήνα: ΙΝΕ-ΓΣΕΕ, σελίδες 7-22.

56. Παπαπέτρου, Μ., Σουσαμίδου-Καραμπέρη, Α. (2004), *Ολοήμερο Σχολείο. Μια νέα εκπαιδευτική πραγματικότητα*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

μαθητών, δασκάλων και γονέων σχετικά με τη λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Από τα ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι οι προτιμήσεις των παιδιών σε δραστηριότητες επιλογής ταυτίζονται με αυτές του ΥΠ.Ε.Π.Θ. Τα παιδιά προτιμούν δραστηριότητες που ενισχύουν την κίνηση, την έκφραση και τη δημιουργία, ενώ ανιχνεύονται διαφορές ανάμεσα στις προτιμήσεις των δύο φύλων. Αναλυτικότερα, η Μουσική και τα Εικαστικά κατέχουν υψηλή θέση στις προτιμήσεις των κοριτσιών, ενώ αντίστοιχα οι προτιμήσεις των αγοριών επικεντρώνονται στην εκμάθηση χειρισμού των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Τα μεγαλύτερα παιδιά, πέραν των ωρών προετοιμασίας των οποίων φαίνεται να αναγνωρίζουν την αναγκαιότητα, επιζητούν και ώρες χαλάρωσης με δραστηριότητες δικής τους ελεύθερης επιλογής. Οι γονείς εκφράζουν την επιθυμία η προετοιμασία των μαθημάτων, τουλάχιστον της Γλώσσας και των Μαθηματικών, να διεξάγεται στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Χωρίς να παραβλέπουν και την αξία άλλων μαθημάτων, στις επιλογές τους ακολουθούν η Πληροφορική, η Μουσική και τα Εικαστικά. Τα Αγγλικά και η Φυσική Αγωγή επιθυμούν να είναι μαθήματα κορμού (είναι τα μαθήματα που αναζητούν, κυρίως στην ιδιωτική εκπαίδευση). Οι γονείς θεωρούν, επίσης, ότι είναι χρήσιμο να εναρμονίζονται οι ομαδικές δραστηριότητες με τις προτιμήσεις των παιδιών τους. Οι γονείς εντοπίζουν, ακόμη, ελλείψεις στους ειδικούς χώρους (τραπεζαρία, αίθουσα διδασκαλίας ηλεκτρονικών υπολογιστών, αίθουσες Μουσικής, Εικαστικών, Ξένων Γλωσσών), οι οποίοι, με βάση και τις σχετικές εξαγγελίες του ΥΠ.Ε.Π.Θ., θεωρούνται βασικός παράγοντας για την επιτυχή λειτουργία του θεσμού.

Η Ο. Μούσιου-Μυλωνά⁵⁷ πραγματοποίησε έρευνα στα 17 Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία του νομού Φλώρινας. Η έρευνα συγκεντρώνει στοιχεία για τη φοίτηση των μαθητών, το ρόλο του εκπαιδευτικού και των μαθητών και για τις προσφορότερες μορφές διδασκαλίας. Η ερευνήτρια επισημαίνει αρκετά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του θεσμού, όπως είναι η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, η δυστοκία στις οικονομικές δυνατότητες και η δυσχερής συνεργασία των εκπαιδευτικών προμεσημβρινής και μεταμεσημβρινής ζώνης. Σημείο προβληματισμού αποτελούν, επίσης, η απασχόληση των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών ειδικοτήτων στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, καθώς και «οι κατ' οίκον εργασίες», οι οποίες φαίνεται να έχουν πάρει μια καθαρά διεκπεραιωτική μορφή, χωρίς να ενεργοποιούν τους μαθητές για περαιτέρω αναζήτηση της γνώσης. Ένα άλλο εύρημα της έρευνας είναι ότι οι γονείς έχουν ως πρώτη προτεραιότητα την προετοιμασία των μαθημάτων της επόμενης ημέρας και δείχνουν προτίμηση στα Αγγλικά και την Πληροφορική, ενώ αμφισβητούν και υποτιμούν τις δημιουργικές δραστηριότητες. Από την έρευνα διαπιστώνεται, ακόμη, ότι η συμμετοχή των μαθητών στο Προαιρετικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο σχετίζεται με την απόσταση των περιοχών από τα αστικά κέντρα. Η συμμετοχή των παιδιών που ζουν σε πιο απομακρυσμένα μέρη σε σχέση με τα αστικά κέντρα, όπως είναι η

57. Μούσιου, Ο. (2004), *Τα ολοήμερα δημοτικά σχολεία του νομού Φλώρινας. Μια μελέτη περίπτωσης*, στο Μακεδόν, τεύχος 12, σελίδες 57-68.

Φλώρινα και το Αμύνταιο, είναι σχεδόν απόλυτη (100%), γεγονός που επιβεβαιώνει το όφελος των παιδιών που ζουν σε παραμεθόριες περιοχές από την εφαρμογή του θεσμού. Από τα ευρήματα φαίνεται, επίσης, ότι η φοίτηση των παιδιών εξαρτάται και από τις «παροχές» του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Μαθήματα, όπως είναι τα Αγγλικά, αλλά και οι γενικότερες «παροχές» του, όπως, π.χ., είναι η σίτιση, συνιστούν κίνητρο για τη φοίτηση των παιδιών.

Οι Κ. Λάμνιαν και Β. Ντακούμης⁵⁸ διερεύνησαν τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των μαθητών επτά νομών της κεντρικής Ελλάδας που φοιτούν σε *Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου*. Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι ο κυριότερος κοινωνικός παράγοντας που καθορίζει τη φοίτηση των παιδιών στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο είναι η εργαζόμενη μητέρα, γεγονός που σχετίζεται ακόμη και με την κατηγορία του επαγγέλματος της. Σε ένα άλλο αξιολογικό εύρημα διαπιστώνεται ότι στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο φοιτούν και παιδιά, των οποίων οι μητέρες ασκούν κάποιο επάγγελμα υψηλής κοινωνικής ιεράρχησης, σημείο που ερμηνεύεται από τους ερευνητές ως ένδειξη αξιοπιστίας του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το προστατευμένο περιβάλλον που προσφέρει στους μαθητές. Η αποχώρηση των μαθητών πριν από την ολοκλήρωση του προγράμματος οδηγεί τους ερευνητές στην ερμηνεία ότι, πιθανώς, δεν εμπιστεύονται τον παιδαγωγικό του ρόλο. Για τους ερευνητές φαίνεται ότι ο κύριος λόγος, για τον οποίο οι γονείς επιλέγουν το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, είναι η εξυπηρέτηση των κοινωνικών τους αναγκών.

Η Ι. Αρβανίτη⁵⁹ κατέγραψε και ανέλυσε τις απόψεις 53 εκπαιδευτικών (26 δασκάλων και 27 εκπαιδευτικών ειδικοτήτων), οι οποίοι εργάζονταν σε Ολοήμερα Σχολεία του νομού Θεσσαλονίκης κατά το σχολικό έτος 2003-2004, σχετικά με τα θετικά στοιχεία και τις αδυναμίες από την εφαρμογή του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου, καθώς και τις προτάσεις τους για την αποτελεσματικότερη λειτουργία του. Από τα δεδομένα της έρευνας προκύπτει ότι οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν τον παιδαγωγικό και κοινωνικό ρόλο που επιτελεί το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Σύμφωνα με τις απόψεις τους, το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο εμπλουτίζει το αναλυτικό πρόγραμμα, ανανεώνει τις μεθόδους διδασκαλίας, συμβάλλει στην ολοκλήρωση της μαθησιακής διαδικασίας και στην οικοδόμηση καλύτερων διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, συμβάλλει στον περιορισμό της παραπαιδείας και της εκπαιδευτικής ανισότητας και καλύπτει ανάγκες των εργαζόμενων γονέων προσφέροντας στους μαθητές εποικοδομητική

58. Λάμνιαν, Κ., Ντακούμης, Β. (2002-03), *Κοινωνικά χαρακτηριστικά των μαθητών επτά νομών της κεντρικής Ελλάδας που φοιτούν σε Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία Διευρυμένου Ωραρίου*, στο *Τα Εκπαιδευτικά*, τεύχος 65-66, σελίδες 153-165.

59. Αρβανίτη, Ι. (2004), «...έχω την πεποίθηση ότι εργάζομαι σε ένα σχολείο που θέλει να υπερβεί το παραδοσιακό σχολείο». *Οι εκπαιδευτικοί μιλούν για το Ολοήμερο Σχολείο*, εισήγηση στο τοπικό σεμινάριο στελεχών και εκπαιδευτικών για το Ολοήμερο Σχολείο, Θεσσαλονίκη.

επίβλεψη μέσα σε ένα προστατευμένο περιβάλλον. Οι εκπαιδευτικοί, εντοπίζουν, όμως, και πολλές αδυναμίες από την εφαρμογή του θεσμού, όπως είναι η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, το ανελαστικό εντατικό πρόγραμμα, η συχνή εναλλαγή του προσωπικού, η μη έγκαιρη τοποθέτηση των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών ειδικοτήτων και η ανεπαρκής επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Συνολικά, οι εκπαιδευτικοί συμφωνούν με τους γενικούς σκοπούς και τους ειδικότερους στόχους του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και δείχνουν πρόθυμοι να στηρίξουν το θεσμό. Θεωρούν, όμως, όπως φαίνεται από τις προτάσεις που καταθέτουν, ότι για την επιτυχή εφαρμογή του απαιτούνται ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες ακόμη δεν έχουν εξασφαλιστεί.

Οι Γ. Κυρίζογλου και Γ. Γρηγοριάδης⁶⁰ διερεύνησαν το πώς γονείς, δάσκαλοι και διευθυντές αξιολογούν την εφαρμογή του θεσμού του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου. Η έρευνα διεξήχθη τον Ιούνιο του 2003 με σκοπό την καταγραφή και τη σύγκριση των απόψεων των γονέων, των δασκάλων και των διευθυντών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, καθώς και τη συλλογή προτάσεων για την καλύτερη λειτουργία του θεσμού. Στην έρευνα συμμετείχαν 20 σχολεία της Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Δυτικής Θεσσαλονίκης (405 γονείς, 40 δάσκαλοι και 17 διευθυντές δημοτικών σχολείων). Από τα ερευνητικά δεδομένα διαπιστώνεται ότι οι δάσκαλοι θεωρούν ως κυριότερη αιτία της ανεπαρκούς προετοιμασίας των μαθημάτων της επόμενης ημέρας, τις πολλές δραστηριότητες του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και ότι η καλύτερη κατανομή τους στο ωρολόγιο πρόγραμμα θα βοηθούσε στην επαρκέστερη προετοιμασία. Οι διευθυντές δήλωσαν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι από την υποστήριξη που τους παρέχουν οι προϊστάμενες διοικητικές αρχές και ότι αναγκάζονται να παραμένουν πέραν του ωραρίου τους για να αντιμετωπίσουν τις αυξημένες τους υποχρεώσεις. Οι γονείς φαίνεται να επιλέγουν το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, λόγω της ασφάλειας που παρέχει στους μαθητές και του σχολικού του προγράμματος. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τα ευρήματα, οι γονείς δείχνουν ότι δεν έχουν πειστεί για τον παιδαγωγικό του ρόλο, αφού εξακολουθούν να προτιμούν τις εκπαιδευτικές δυνατότητες της ελεύθερης ιδιωτικής αγοράς. Παρ' όλα αυτά, τελικά επιθυμούν τα παιδιά τους να συνεχίζουν να φοιτούν στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.

Από την παρουσίαση των κυριότερων ευρημάτων των προαναφερόμενων ερευνών, μπορεί κανείς να εξαγάγει τα ακόλουθα γενικά συμπεράσματα: στη λειτουργία του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου κυριαρχεί ο κοινωνικός του ρόλος, με την έννοια της αποδέσμευσης των γονέων από τη φύλαξη-επίβλεψη των παιδιών τους. Ο εκπαιδευτικός ρόλος του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου περιορίζεται στην προετοιμα-

60. Κυρίζογλου, Γ., Γρηγοριάδης, Γ. (2004), *Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο: πως αξιολογούν την εφαρμογή του θεσμού γονείς, δάσκαλοι/ες και διευθυντές/ντριες*, στο Μακεδνόν, τεύχος 13, σελίδες 79-91.

σία των μαθημάτων της επόμενης ημέρας. Και, τέλος, παρατηρούνται δυσλειτουργίες αναφορικά με την υλικοτεχνική υποδομή του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου και την έγκαιρη τοποθέτηση και επάρκεια διδακτικού προσωπικού καθώς και την επιμόρφωσή τους. Παρ'όλα αυτά η γενική γνώμη των γονέων και των εκπαιδευτικών είναι θετική για το συνολικό ρόλο του Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου.